

MİLLİ PARKLARDA DOĞA KORUMA AMAÇLARININ GERÇEKLEŞTİRİLMESİ VE ZİYARETÇİ MERKEZLERİNİN ROLÜ

Meryem ATİK

Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 07070 Antalya
meryematik@akdeniz.edu.tr

ÖZET

Doğa koruma insan, hayvan ve bitkilerin yaşam esaslarının ve varlıklarının dengeli bir yapı içinde güvence altına almak amacıyla doğal çevrenin ve öğelerinin geniş kapsamlı olarak korunmasıdır. Milli parklar ise bilimsel ve estetik bakımdan milli ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçaları olup çevre-doğa eğitimi, ziyaretçi yönetimi ve rekreasyon olanaklarının önemli bir parçası olarak düşünülmektedir. Ziyaretçi merkezleri bir koruma alanının kuruluşu, geçmişi, yapısı ve tüm doğal, kültürel ve fiziksel özelliklerine ait bilgilerin organize edildiği ve sunulduğu merkezlerdir. Bugün doğa korumanın etkin olarak gerçekleştirildiği Avrupa ülkelerinde koruma alanlarının özellikle de milli parkların yönetimi ve tanıtımında ziyaretçi merkezleri etkin bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu çalışmada ülkemizdeki mevcut yasal mevzuat ve kurumsal yapı çerçevesinde milli parklardaki doğa koruma amaçlarının gerçekleştirilmesi için ziyaretçi merkezlerinin rolü değerlendirilecek ve korunan alan tiplerine uygun alternatifler tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Milli Parklar, Doğa Koruma, Ziyaretçi Merkezleri

ACHIEVING NATURE CONSERVATION GOALS IN NATIONAL PARKS AND THE ROLE OF VISITOR CENTERS

ABSTRACT

Nature conservation means to protect natural environment and elements thoroughly in order to secure living principles and existence of flora and fauna in a balanced foundation. National parks dedicated as nature sites holding natural and cultural resource value of scientific and aesthetic rare features on national and international level as well as having conservation, recreation and tourism areas and they are considered to be crucial instruments for environmental-nature education, visitor management and recreational opportunities. Visitor centers are the places where the information about the establishment, past, structure and all natural, cultural and physical features of a particular protection area are organized and displayed. Today in many European countries where nature conservation approaches successfully being applied visitor centers have been used as an effective tool in management and presentation of national parks. In this paper the role of visitor centers in achieving nature conservation goals in national parks will be evaluated and alternatives suitable for different protection area types will be discussed within the framework of existing institutional and legislative structure in Turkey.

Keywords: National Parks ,Nature Conservation, Visitors Centers

GİRİŞ

Çevre canlı ve cansız varlıklar ve bunların karşılıklı ilişkilerinden oluşan biyolojik sistemi (Çepel, 1990) ifade ederken doğa insan etkisinin en az düzeyde olduğu veya hiç olmadığı çevreler olarak tanımlanabilir. Dünya nüfusunun hızlı artışı ve sanayi devrimi sonrasında artan çevre sorunları doğal kaynakların kaybını ve doğal alanlar üzerindeki tüketim baskısını beraberinde getirmiştir.

Doğa koruma insan sağlığı ve yaşamın garantisi için doğa parçalarını ve doğada yaşayan bitki ve hayvan varlığını, bunların yetişme ve yaşam koşullarını belirli kriterler ışığında korumaktır (Yücel, 1995). Milli parklar doğa korumadaki en yaygın korunan alan tipi olup; bilimsel ve estetik bakımdan milli ve milletler arası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçalarıdır (Resmi Gazete, 1983). Burada flora ve fauna türlerinin yaşam ortamları ile birlikte korunmasının yanında bilimsel, estetik, ahlaki, toplumsal ve rekreasyonel olanaklar da sunulmaktadır.

Ziyaretçi merkezleri doğa koruma hedeflerinin gerçekleştirilmesinde etkin bir araçtır ve milli parklarda doğal, kültürel ve fiziksel yapıya ilişkin bilgilerin organize edildiği, koruma yönetimi ve halkla ilişkilerin düzenlendiği ve çevre eğitiminin verildiği alanlardır.

AMAÇ

Bu çalışmada milli parklar ve koruma hedefleri incelenecek, ülkemizdeki mevcut yasal mevzuat ve kurumsal yapı çerçevesinde milli parklardaki doğa koruma amaçlarının gerçekleştirilmesinde ziyaretçi merkezlerinin rolü değerlendirilecek ve korunan alan tiplerine uygun alternatifler tartışılacaktır.

Çalışmanın amacı 3000 tanesi endemik 9000'den fazla bitki türü (Ekim vd., 2000), 80.000 (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2005) hayvan türü ve eşsiz peyzajları ile doğa koruma açısında büyük bir potansiyele sahip ülkemizde daha etkin doğa koruma uygulamaları için milli parklar örneğinde ziyaretçi merkezlerinin yerini ve rolünü irdelemektir.

MATERYAL ve YÖNTEM

Çalışmanın materyalini milli parklar ve ziyaretçi merkezleri oluşturmaktadır. Koruma statüsü olarak milli parklar, koruma hedefleri incelenecek ve milli parklarda koruma ve yönetim aracı olarak ziyaretçi merkezlerinin genel özellikleri ve etkin rolleri ortaya konacaktır. Çalışma yöntemi olarak Türkiye'deki milli parklara ilişkin mevcut kurumsal ve yasal çerçeve baz alınacaktır.

BULGULAR

Milli Parklar; Koruma Hedefleri, Yönetimi ve Ziyaretçi Merkezleri

Bilimsel ve estetik bakımından milli ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçaları Milli Parklar; ülkemizde 1983 tarih ve 2873 numaralı *Milli Parklar Kanunu* ve 1986 tarihli *Milli Parklar Yönetmeliğine* göre korunmakta, planlanmakta ve yönetilmektedir.

Milli park kriterleri arasında;

- ulusal ve uluslararası düzeyde manevi, bilimsel, eğitsel, rekreasyonel veya turistik değerlere sahip doğa parçalarının ve peyzajların korunması,
- canlı toplulukları, genetik kaynaklar ve türlerin varlığının güvence altına alması,
- ekolojik denge ve biyolojik çeşitliliğin sürekliliğinin sağlanması,
- ziyaretçilere alanın doğal özelliğini bozmayacak düzeyde eğitsel, kültürel ve rekreasyonel imkanlar sunulması (IUCN, 1999) yer almaktadır.

Ziyaretçi merkezleri koruma alanının kuruluşu, doğal, kültürel ve fiziksel özellikleri, bölgenin genel yapısı, süregelen alan kullanımları, türler ve habitatlara ait bilgilerin organize edildiği ve sunulduğu yerler olup milli parkların yönetimi ve tanıtımında etkin bir araçtır. Milli parklarda korumanın yanında insanlara eğitsel, kültürel ve rekreasyonel imkanların sunulması öngörülmektedir. Buda temelde çevre ve doğa eğitimine dayanan ziyaretçi yönetimi ve programlarını gerektirir. Çevre eğitiminin desteklenmesi ve doğanın iyi anlaşılması ziyaretçi merkezlerindeki doğa okulları, alanda bilgilendirme, rehberli turlar, sergi faaliyetleri, basılmış dokümanlar gibi farklı yöntemlerle yürütülmekte ve aynı zamanda doğa korumaya halkın katılımı sağlanmaktadır.

Ziyaretçi merkezlerinin milli park içindeki yeri öncelikle planlama ile getirilen gelişme, geçiş (tamon) ve çekirdek koruma zonları ve alanın ulaşılabilirlik durumuna bağlıdır. Ziyaretçi merkezlerinden yürütülecek eğitsel ve rekreasyonel faaliyetler koruma hedefleri ile çelişmeyecek şekilde geçiş veya gelişme zonlarında yer alabilir.

Ülkemizde Milli Parklar Örneğinde Ziyaretçi Merkezi Olanakları

Türkiye'de farklı coğrafik, fiziksel ve doğal özelliklere sahip toplam 36 adet milli park ilan edilmiştir. Milli Parkların tespiti, yönetimi, korunması ve geliştirilmesi Çevre ve Orman Bakanlığı'na ait olup bakanlığın görevleri arasında çalışma alanına giren hizmetler için araştırma ve eğitim merkezleri açmak da bulunmaktadır (Resmi Gazete, 2003). Doğa Koruma ve Milli Parklar Dairesi Başkanlığı birimi Ziyaretçi merkezlerinin yapılanması ve gelişimi çalışmalarını organize edebilir. McNeely (1992)'e göre çevre eğitiminin uzmanlar, malzeme ve organizasyon

açısından desteklenmesinde gönüllü çevre kuruluşları önemli rol alabilir. Almanya'da Elbe Biyosfer Rezervi ziyaretçi merkezi bakanlık ve BUND (Alman Çevre ve Doğa Koruma Vakfı), NABU (Kuşları Koruma Vakfı) gönüllü çevre kuruluşları ile birlikte yönetilmektedir. Benzer şekilde Bakanlıkla birlikte TEMA, DHKD, Türkiye Tabiatı Koruma Derneği türler, habitatlar veya yaban hayatı konularında farklı temaların sunulacağı ziyaretçi merkezleri organizasyonlarında yer alabilir. Merkezlerin etkin işleyişi için yöredeki turizm şirketleri ve eğitim kurumları ile işbirliğine gidilmelidir.

Ziyaretçi merkezlerinin planlanmasında yer seçimi, bina tasarımı ve malzeme seçimi gibi konulara dikkate edilmeli, tip projelerden kaçınılmalıdır. Ziyaretçi merkezleri milli parkın gelişme ve geçiş zorunda yer almalı, doğal çevreye uyumlu yerel mimari veya doğa yapılar canlandırılmalı, peyzaj düzenlemelerinde doğal bitki türleri kullanılmalıdır. Burdur Gölü, Kovada Gölü milli parkları örneğinde sulak alan ve kuş habitatlarını vurgulanırken, Karatepe-Aslantaş, Troya örneğinde özel bir kültürel-tarihi-mimari yapı canlandırılabilir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Türlerin ve genetik çeşitliliğin, doğal peyzajların korunduğu, bilimsel araştırmaların yürütüldüğü, turizm ve rekreasyon olanaklarının sunulduğu milli parklarda ziyaretçi merkezleri ile alana ait tüm doğal, kültürel ve fiziksel bilgiler sunulurken, çevre eğitimi ile halkın doğa korumaya katılımını sağlanabilir ve uygun ziyaretçi yönetimleri ile de turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin olumsuz etkileri kontrol edilebilir ve korumaya olan katkısı artırılabilir. Ülkemizde 35 adet milli parkın olması doğa korumanın gelecekteki başarısı, biyolojik çeşitliliğin izlenmesi, doğa korumanın yerinde gerçekleştirilmesi, çevre eğitimi, halkın katılımının teşviki, ziyaretçi ve ziyaretçi yönetimi açısından ziyaretçi merkezlerinin gerekliliğini öne çıkarmaktadır. Milli Park ilkeleri ile Çevre ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Dairesi Başkanlığı çatısı altında daha etkin bir doğa koruma yönetimi için ziyaretçi merkezleri planlama ve organizasyonu çalışmalarına gidilebilir.

KAYNAKLAR

- Çepel, N., 1990. Ekolojik Terimler Sözlüğü. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, Yayın No:3048, Fakülte No: 414, ISBN 975-404-195-4 İstanbul.
- Çevre ve Orman Bakanlığı, 2005. Doğa Koruma ve Milli Parklar, Türkiye'nin Biyolojik Çeşitliliği. <http://www.cevreorman.gov.tr/bc.htm>
- Ekim T, Koyuncu M, Vural M, Duman H, Aytaç Z, Adıgüzel N. 2000. *Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı*. Red Data Book of Turkish Plants, Türkiye Tabiatını Koruma Derneği ve Van 100. Yıl Üniversitesi, Ankara.
- IUCN, 1999. Guidelines for Protected Area Management Categories; Interpretation and Application of the Protected Area Management Categories in Europe. The World Conservation Union, ISBN 3-9806882-0-8.
- McNeely, J.A., 1992. Parks for Life. Report of IVth World Congress on National Parks and Protected Areas, IUCN Gland Switzerland.
- Resmi Gazete, 1983. Milli Parklar Kanunu. Kanun No: 2873, 11 Ağustos 1983 tarih ve 18132 sayı.
- Resmi Gazete, 2003. Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun. 25012 sayı.
- Yücel, M., 1995. Doğa Koruma Alanları ve Planlaması. Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yardımcı Ders Kitabı, Genel Yayın No:104, Kitap Yayın No:9, Adana.